

А.М.Кузнєцов

*к.е.н., ст. викладач кафедри менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності
Одеського національного економічного університету*

Ю.Б.Деркач

*к.е.н., викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету*

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКІВ

У статті виявлено взаємозв'язок різновидів валютного ризику з іншими видами ризиків банківської діяльності. Розроблені рекомендації щодо використання сучасних методів ідентифікації, оцінки та регулювання валютним ризиком. Запропоновано методи регулювання розділити на блок превентивних методів та блок поточних методів.

Ключові слова: валютний ризик, банк, валютний курс, регулювання, оцінка метод.

***Кузнєцов А.М., Деркач Ю.Б.* ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОВ РЕГУЛИРОВАНИЯ ВАЛЮТНЫМИ РИСКАМИ БАНКОВ**

В статье выявлена взаимосвязь разновидностей валютного риска с другими видами рисков банковской деятельности. Разработаны рекомендации по использованию современных методов идентификации, оценки и регулирования валютным риском. Предложено методы регулирования разделить на два блока: превентивный и текущий.

Ключевые слова: валютный риск, банк, валютный курс, регулирование, оценка, метод.

Kuznetsov A. M., Derkach Y.B. CHARACTERISTIC OF METHODS OF REGULATION BY CURRENCY RISKS OF BANKS

The article reveals the interrelation of currency risk with other risks of the bank. The recommendations on the use of modern methods of identification, assessment and regulation of currency risk have been developed. Methods regulation unit divided into prevention techniques and block current methods.

Keywords: currency risk, banking, exchange rates, regulation, strategy, management system of currency risk.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зростання обсягів та видів валютних операцій загострює проблеми регулювання валютного ризику на рівні окремого банку, особливо в сучасних умовах дефіциту іноземної валюти в українській економіці, низького рівня державних золотовалютних запасів, незацікавленості іноземних інвесторів. Крім того, глобалізація і розвиток інформаційних технологій на світових фінансових ринках змінили усталені фундаментальні взаємозв'язки, збільшивши частку спекулятивних операцій в загальному обсязі валютних операцій банків. Сучасний валютний ринок характеризується розширенням переліку здійснюваних валютних операцій, посиленням конкуренції з боку небанківських інститутів, а зазначене несе додатковий валютний ризик до вже існуючого рівня. Перелічені тенденції на вітчизняному валютному ринку призвели до підвищення значущості наслідків реалізації валютного ризику, що обумовлює потребу в удосконаленні методів його ідентифікації, оцінки, та регулювання.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Валютний ризик поряд з процентним та іншими цінovими ризиками у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS) належить до ринкового ризику. Ринковий ризик у зазначеному документі визначається як ризик того, що вартість фінансових інструментів або майбутні потоки грошових коштів стосовно них будуть змінюватися відповідно до зміни ринкових цін [1].

Проведений аналіз сучасних підходів до визначення дефініції валютного ризику дозволяє стверджувати, що теоретичні дослідження цього поняття знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних та іноземних науковців.[2, 3, 4, 5, 6].

Результати аналізу дефініцій поняття «валютний ризик», запропонованих іноземними й українськими дослідниками, свідчить, що даний ризик визначається переважно однаково – як можливість грошових втрат через волатильність валютних курсів; тобто узагальнено і незалежно від сфери діяльності суб'єктів валютного ринку, в якій виникає валютний ризик.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасних підходів щодо регулювання валютним ризиком банку. Успішна реалізація зазначеного завдання вимагає з'ясування взаємозв'язку різновидів валютного ризику з іншими видами ризиків банківської діяльності, використання сучасних методів ідентифікації та оцінки ризику, визначення економічних основ процесів регулювання валютним ризиком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової економічної літератури дозволив визначити наступні специфічні риси банківського валютного ризику:

ризик здатний накопичуватися у вигляді нереалізованих курсових різниць на балансових або позабалансових рахунках обліку витрат банку, що обумовлено українськими стандартами бухгалтерського обліку у вигляді щоденної переоцінки сукупності валютних активів і зобов'язань;

ризик взаємодіє з іншими фінансовими ризиками (процентним, стратегічним, ризиком ліквідності та іншими) при здійсненні банком операцій в іноземній валюті, підсилюючи несприятливі наслідки даних ризиків у випадку збігу дії ризикових факторів;

наявність банківського валютного ризику обумовлює непередбачені зміни відкритої валютної позиції, які є наслідком власних конверсійних операцій банку на міжбанківському валютному ринку, здійснюваних з метою регулювання миттєвої валютної ліквідності;

істотний вплив на оцінку валютного ризику та подання його у звітності, а також на особливості й можливості управління ним має інституціональне середовище, у якому банк здійснює свою валютну діяльність, оскільки він є всебічно регульованим учасником фінансового ринку з боку держави,

центрального банку й міжнародних фінансових організацій.

Виявлені особливості банківського валютного ризику дозволяють скласти докладне уявлення про нього як об'єкту ризик-менеджменту й, відповідно, визначити ті його аспекти, які необхідно врахувати в процесі управління ним, щоб одержати оптимальний результат – зберегти прибуток на необхідному рівні або уникнути збитків по окремих видах валютних операцій в умовах нестабільності валютних курсів.(рис.1.1.)

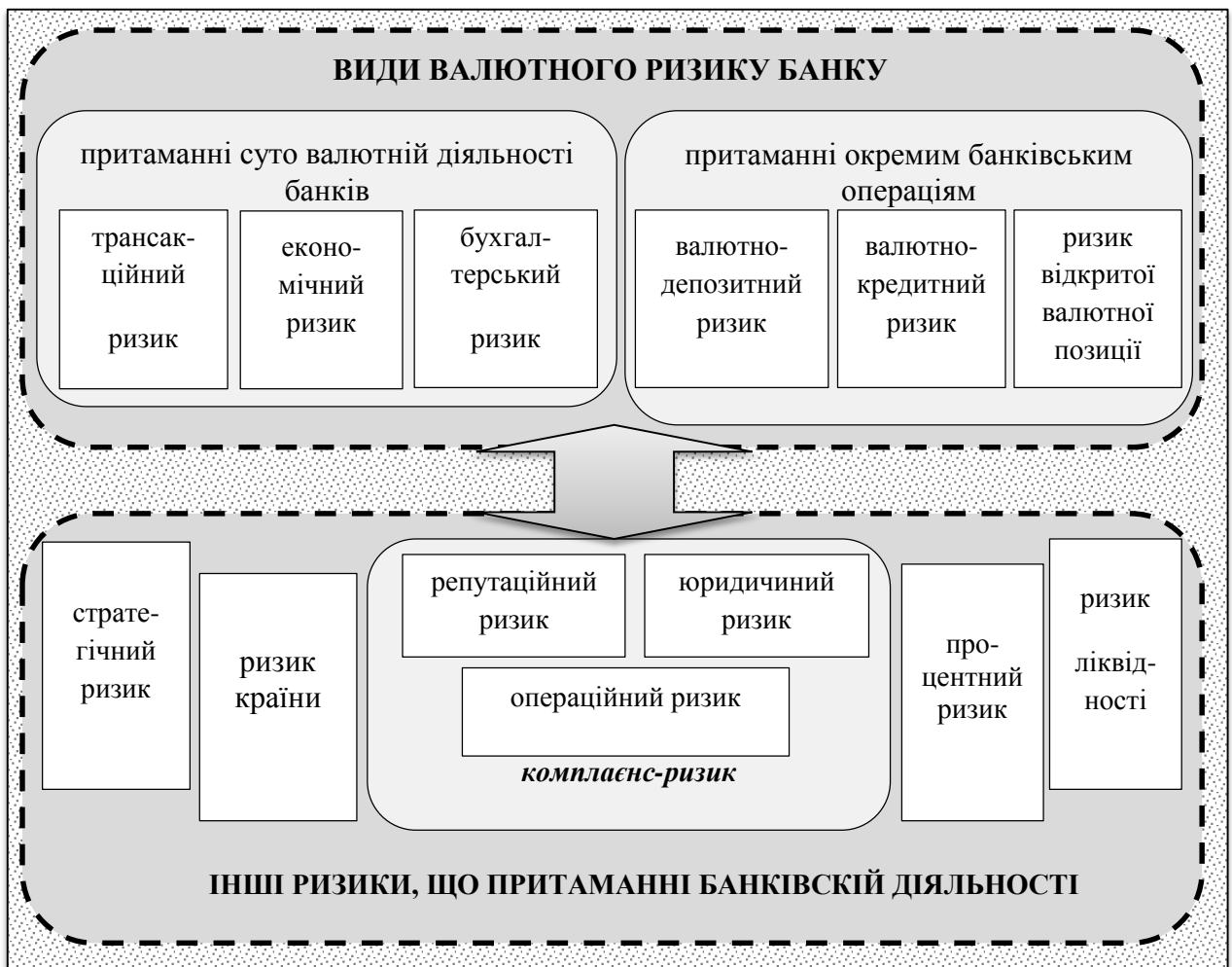

Рис.1.1. Взаємодія видів валютного ризику з іншими ризиками банку

Дані наведеного рис.1.1., свідчать, що існують ризики, які стосуються суто валютної діяльності банків: трансакційний, економічний, трансляційний (бухгалтерський) ризики, та ризики, що притаманні окремим банківським операціям в іноземній валюті (валютно-депозитний та валютно-кредитний ризики, ризик форфейтування тощо). Зазначені ризики взаємодіють майже зі всіма фінансовими та нефінансовими ризиками банків, основними з яких, на

наш погляд, є: ризик ліквідності, стратегічний, процентний, ризик країни та комплаєнс-ризик, що являється агрегованим видом ризику, виникнення якого є результатом негативного сценарію реалізації юридичного, операційного та репутаційного ризиків.

Узагальнюючи матеріали наукових джерел [2, 3, 4, 5, 6], зазначимо, що транзакційний ризик валютних операцій стосується впливу майбутніх змін валютних курсів на грошові потоки майбутніх періодів за контрактами, укладеними в минулому часі, що приводить до змін обсягів реальних грошових потоків банку, а не змін його бухгалтерської звітності. У випадку несприятливої для банку зміни валютного курсу відбувається зменшення його грошових потоків, що в свою чергу посилює ризик ліквідності, погіршує репутацію банку, зменшує кількість клієнтів. Окрім цього транзакційний валютний ризик тісно пов'язаний з ризиком країни, оскільки банк, укладаючи власні зовнішньоекономічні угоди, стикається з ймовірністю не виконання контрагентами свої зобов'язань через обмеження валютообмінних операцій в країнах зарубіжних партнерів.

Наступним видом валютного ризику є економічний валютний ризик (конкуренто-валютний) [2, 3, 4, 5, 6]. Даний ризик, як і транзакційний, впливає на фінансові результати діяльності банку. Однак важливо відзначити, що його наслідки можуть бути прямими, які впливають безпосередньо на прибуток банку, і непрямими, що відбиваються на конкурентоспроможності банку, а в подальшому на структурі витрат, доходів, обсягу прибутку. Як відмічають Л. Примостка та Н. Білань: «економічний валютний ризик охоплює ширший спектр впливу на банківську діяльність і часто є наслідком транзакційного (операційного) або трансляційного(бухгалтерського) валютних ризиків, кредитних, процентних, фондових ризиків. Економічний валютний ризик проявляється за опосередкованого впливу на банк зміни валютних курсів у вигляді інших видів ризиків»[2, с.21].

Сутність трансляційного (бухгалтерський) ризику, згідно Постанови НБУ від 02.08.2004р. №361, полягає в тому, що величина еквівалента валютної

позиції у звітності змінюється в результаті коливання обмінних курсів, які використовуються для перерахування залишків в іноземних валютах у базову (національну) валюту[3]. Трансляційний ризик має вплив лише на ті грошові потоки, які відображаються у бухгалтерській звітності. Проте, необхідно зауважити, що помилки, допущені при складанні фінансової звітності можуть призвести до накладання штрафних санкцій з боку регулятора, що, в свою чергу, призводить до реалізації комплаєнс-ризиків. Крім того, ризик трансляції часто пов'язується з процентним ризиком активів та зобов'язань в іноземній валюті, оскільки зміни валютного курсу безпосередньо впливають на проценти доходу й витрати банку[2, с.23].

Наступною групою валютних ризиків є ризики окремих валютних операцій: форфейтування, валютно-депозитний та валютно-кредитний ризики тощо. Важливими валютними ризиками, що притаманні окремим банківським операціям є валютно-депозитний та валютно-кредитний ризики.

Валютно-кредитні ризики виникають при накопиченні значних обсягів простроченої та сумнівної кредитної заборгованості в іноземній валюті та сприяють виникненню кризи банківської ліквідності, що, в свою чергу, посилює валютно-депозитний ризик, викликаний недовірою до банку з боку клієнтів, що у подальшому призведе до виникнення ризику ліквідності та репутаційного ризику.

Валютно-депозитний ризик є результатом дострокового, масштабного вилучення депозитів в іноземній валюті та призводить до відсутності необхідної кількості коштів для виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками, що створює паніку та значно підвищує рівень ризику ліквідності та платоспроможності банку. Варто підкреслити, що як валютно-кредитний, так і валютно-депозитний види ризиків найбільш активно проявляються у кризові періоди в умовах високого рівня доларизації депозитного та кредитного портфелів банків та різкого падіння курсу національної валюти [4, 6].

У разі допущених помилок у формулюванні банком цілей, управлінських рішень, неадекватного ресурсного забезпечення обраної валютної стратегії

реалізується стратегічний ризик. Ми погоджуємося з думкою А. Шапіро, що причиною такого ризику визначає саме неочікуваність змін валютних курсів, оскільки очікувані зміни мають бути враховані при розробці та реалізації стратегічних управлінських рішень»[5, с. 15].

Проведене дослідження ризиків, що виникають у банків при здійсненні валютної діяльності свідчить, що існує взаємозв'язок як між ризиками, що притаманні суто валютним операціям так і іншими ризиками банку. Зазначене ускладнює завдання регулювання валютних ризиків з метою мінімізації втрат від їх можливої реалізації.

Формуванню ефективних систем регулювання валютних ризиків буде сприяти врахування важливого для вирішення завдань мінімізації негативного впливу всіх валютних ризиків – комплаєнс-ризиків. Цей ризик визначається як існуючий або можливий (перспективний) ризик виникнення втрат прибутку або капіталу, що з'являються через порушення або недотримання законодавства, правил, регулятивних вимог, практичних рекомендацій, внутрішніх політик і процедур або етичних норм [7]. Тобто причиною виникнення комплаєнс-ризиків є недостатня якість виконання норм, правил, процедур регулювання валютної діяльності персоналом банку.

Існуючий зв'язок між ризиками репутації, юридичним, та операційним має непередбачуваний характер впливу на діяльність банківської установи, що провокує виникнення комплаєнс-ризиків, оскільки ключовим джерелом виникнення негативних наслідків виступають некомпетентні дії персоналу банку при виконанні регулятивних вимог, що прямо або опосередковано зумовлюють фінансові збитки банку.

Таким чином, виокремлення комплаєнс-ризиків та необхідність його мінімізації потребує постійного вдосконалення існуючих норм, правил, регулятивних вимог, практичних рекомендацій щодо валютного регулювання і контролю, а також підвищення компетенції персоналу.

Наступним етапом дослідження є визначення факторів валютного ризику. Можливість одночасного настання зазначених подій обумовлена впливом

внутрішніх та зовнішніх факторів валютного ризику. Виявлення зазначених факторів виникнення валютних ризиків дозволяє їх виявити, ідентифікувати, визначити характер їх взаємозв'язку та взаємодії, підібрати адекватні методи оцінювання, регулювання та контролю, що в кінцевому результаті забезпечить ефективне управління банківськими валютними ризиками.

Подальшим напрямком дослідження є виявлення та ідентифікація ризику банківської установи, що являє собою процес усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер [2, с 101]. Процедура ідентифікації пов'язана з можливістю визначити вид валютного ризику, його передбачуваність або непередбачуваність, кількісне вимірювання. Як зазначають фахівці банківської справи, кількісне вимірювання ризику є найскладнішим етапом процесу його управління, оскільки від цього залежить надійність та конкурентоспроможність банківської установи.

Кількісна оцінка ризику складається з двох параметрів: ймовірності виникнення і величини можливих втрат, і проводиться для певного часового горизонту (дня, тижня, місяця, кварталу, року) [2, с.117]. Найбільш поширеними методами кількісного аналізу ризику є аналітичні, статистичні та методи експертних оцінок.

Аналітичні методи дозволяють визначити ймовірність виникнення втрат на основі математичних моделей. Суть статистичних методів полягає у визначенні ймовірності виникнення втрат на основі статистичних даних попереднього періоду а також у встановленні зони ризику, коефіцієнта ризику.

У межах статистичних методів використовують: оцінку ймовірності настання події, дерево рішень, імітаційне моделювання ризиків та, найбільш вживану у сучасному фінансовому менеджменті, методику ризикової вартості (VaR), що є максимально можливою величиною втрат по відкритій валютній позиції, яка не буде перевищена протягом певного періоду часу із заданим ступенем ймовірності, так і методику (сукупність окремих методів) оцінки ризиків. Варто відмітити, що у практиці вітчизняних банків відсутні нормативні акти, які б зобов'язували банки проводити як регулярне оцінювання валютних

ризиків, так і використанням VaR-методології, що рекомендована Базельським комітетом з банківського регулювання та нагляду. Натомість НБУ лише здійснює лімітування відкритих валютних позицій у відсотках від регулятивного капіталу для мінімізації валютних ризиків.

Наступною групою методів вимірювання ризиків є експертні оцінки. Даний метод використовується в умовах повної невизначеності - в разі відсутності статистичних даних для рідкісних, але можливих подій.

Наступним етапом нашого дослідження є визначення сутності та особливостей процесів регулювання валютного ризику. Регулювання валютного ризику проводиться як на рівні окремого банку, так і на рівні НБУ, при цьому цілі регулювання різні, але в той же час доповнюють одна одну.

Вибір інструментів та методів регулювання валютним ризиком залежить від доступності та економічної доцільності їх використання, толерантності банку до валютного ризику, а також його валютної ризик-стратегії та має враховувати внутрішні (організаційні, кваліфікаційні, ресурсні, технічні, інформаційні) та зовнішні (законодавчі і кон'юнктурні) обмеження [6, с.153].

У науковій літературі досить багато критеріїв класифікації методів регулювання валютного ризику: за об'єктом застосування; за характером впливу; за походженням; за формами та видами; за рівнем впливу та інші [2, 4, 6]. Проведений аналіз класифікацій методів регулювання за різними ознаками, дозволив запропонувати з метою своєчасного прийняття антикризових дій існуючі методи регулювання валютного ризику банку розділити на два блоки: блок превентивних методів та блок поточних методів.

Блок превентивних методів регулювання валютного ризику банку спрямований на попередження реалізації зовнішніх факторів чи нівелювання наслідків їх реалізації у разі, якщо в силу агресивного впливу попередити їх неможливо. У випадку виявлення за результатами контролю неефективності застосованих превентивних методів, постає необхідність ініціації застосування поточних методів. Вибір зазначених методів або їх комбінування має визначатись як необхідністю відновлення фінансової стійкості банку в

найближчій перспективі, так і формуванням підґрунтя для забезпечення зростання довгострокової перспективі (рис.1.2.).

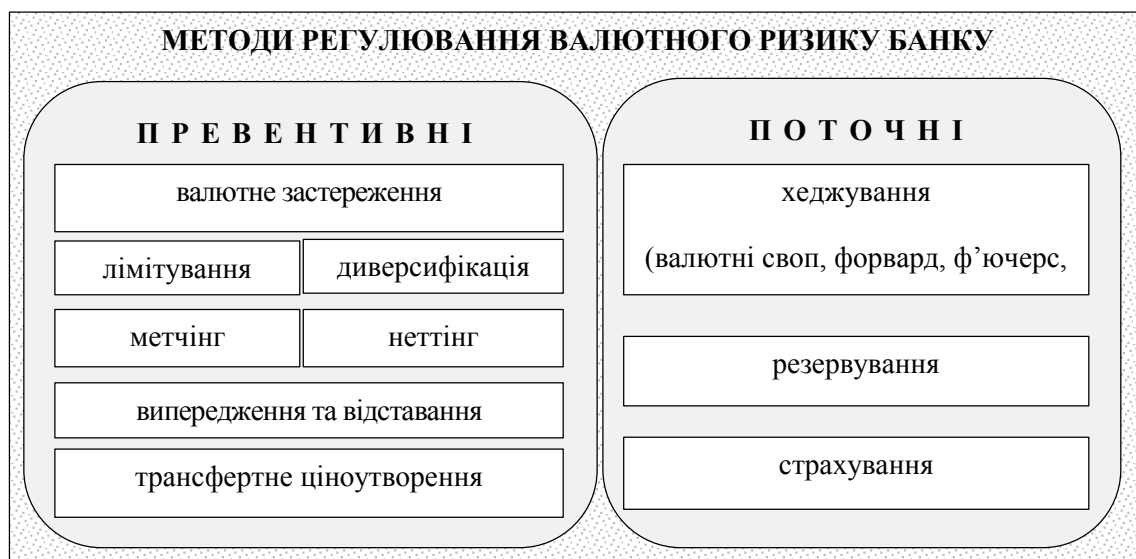

Рис.1.2. Методи регулювання валютного ризику банку

До блоку превентивних методів регулювання валютного ризику банку відносяться валютні застереження, лімітування, диверсифікація, метчінг(matching), неттінг(netting), випередження та відставання (leads and lags), трансфертне ціноутворення.

Наступним блоком регулювання є блок поточних методів. Поточні методи регулювання валютного ризику представлені хеджуванням, резервування (самострахування), страхуванням.

Вибір превентивних та поточних методів регулювання валютного ризику має базуватись на їх економічній доцільності та доступності, наявності регулятивних та внутрішньобанківських обмежень, виду валютної стратегії.

Висновки та рекомендації. Сучасні дестабілізаційні процеси у банківських системах більшості країн світу а також нестабільність розвитку української економіки ускладнюють валютні відносини між суб'єктами валютного ринку та впливають на діяльність вітчизняних банків. За таких умов розробка дієвих сучасних методів та інструментів ідентифікації, оцінки та регулювання валютними ризиками дозволить нейтралізувати негативні виклики внутрішнього та зовнішнього середовища.

Проведене дослідження дозволило розробити схему взаємодії видів

валютного ризику з іншими ризиками банківської діяльності, визначити особливості використання сучасних методів ідентифікації та оцінки валютного ризику, запропонувати методи регулювання валютного ризику банку розділити на блок превентивних методів та блок поточних методів, що забезпечуватиме оперативність прийняття управлінських рішень та усунення недоліків діяльності банків на валютному ринку.

Бібліографічний список

1. IFRS Foundation Constitution [Electronic resource] // IFRS Foundation. - Mode of access: <http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/0B820728-7F10-4877-8068-7B65D2A3058B/0/ConstitutionDec2010.pdf> . - Last access: 2011. – Title from the screen.
2. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків : монографія / За ред. проф. Л. О. Примостки. — К. : КНЕУ, 2014. — 424 с.
3. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова НБУ від 02.08.2004 № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Банківські операції: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
5. Shapiro Alan C. Multinational financial management / Alan C. Shapiro. – published by John Wiley and Son, Inc. – 8th edition. – 2006. – 768 p.
6. Ребрик М. А. Управління валютним ризиком банку : дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. А. Ребрик – Суми : УАБС НБУ, 2011. – 276 с.
7. Бортников Г. П. Комплаенс-риск (риск несоблюдения): международные стандарты и их при менимость в странах СНГ [Електронний ресурс]./ Г. П. Бортников. — Режим доступу:[http://www.iaa-ru.ru/inner_auditor/publication/foreign_mass_media_articles/bortnikov/.](http://www.iaa-ru.ru/inner_auditor/publication/foreign_mass_media_articles/bortnikov/))